

**TRANZIȚIA IEȘIRII DIN
ÎNGRIJIRE A TINERILOR CARE
SUNT SAU AU FOST ÎN GRIJA
STATULUI ÎN ULTIMII 10 ANI
(2010-2020)**

Cuprins

Abrevieri	9
Introducere	11
Capitolul I	17
1.1. Context istoric	17
1.2. Evoluția sistemului de protecție a copilului în România	22
1.2.1. Ardeal, Moldova și Țara Românească	22
1.2.2. România Mare	28
1.2.3. Perioada comunistă	30
1.2.4. Protecția copilului în România anilor '90	34
1.2.5. Deceniul reformelor în România, între 2000 până în 2010	37
Capitolul 2	
Factori importanți în dezvoltarea copilului	41
2.1. Dezvoltarea copilului – aspecte societale și de educație	41
2.2. Rolul familiei în dezvoltarea copilului	47
2.3. Problema abandonului	51
2.3.1. Teoria atașamentului	53
2.3.2. Teoria rolurilor sociale	56
2.3.3. Teoria rezilienței	58
Capitolul 3	
Aspecte privind ieșirea din îngrijire	61
3.1. Studii și strategii anterioare cu privire la ieșirea din îngrijire	61
3.2. Modificări suferite de Legea Copilului în perioada 2010-2020	64
3.3. Standardele de calitate aferente serviciilor de protecție socială	69
3.4. O analiză a abuzului asupra copiilor în centre de plasament și rezidențiale	73
3.5. Protejarea drepturilor copilului prin intermediul Avocatului Copilului	76
3.6. Perspectiva internațională după încetarea măsurii protecției speciale	77
Capitolul 4	
Metodologia	83
4.1. Pretestarea	85

4.2. Eșantionarea	86
4.3. Metodele de cercetare utilizate.....	91
4.3.1. Ancheta sociologică.....	91
4.3.2. Studiul de caz.....	95

Capitolul 5

Ieșirea din îngrijire prin ochii tinerilor.....	99
5.1. Percepția tinerilor cu privire la măsurile tranzitorii	100
5.1.1 Pregătirea tinerilor pentru ieșirea din îngrijire.....	109
5.1.2. Sprijin financiar pentru tinerii care ies din îngrijire.....	112
5.1.3. Ateliere și programe pentru dezvoltarea abilităților de viață independentă	116
5.1.4. Principalele temeri cu privire la viața independentă.....	119
5.1.5. Nemulțumirile tinerilor aflați în grija statului.....	129
5.1.6. Speranțe și nevoi ale tinerilor în tranziția spre independență	131
5.2. Percepția tinerilor ce au beneficiat de îngrijire în ultimii 10 ani.....	133
5.2.1. Deciziile tinerilor după ieșirea din îngrijire	137
5.2.2. Situația financiară a tinerilor după ieșirea din îngrijire	140
5.2.3. Ateliere și programe pentru deprinderi de viață independentă	144
5.2.4. Principalele temeri ale tinerilor cu privire la viața independentă	146
5.2.5. Sprijinul psihologic primit de tineri în perioada instituționalizării	149
5.2.6. Abuzurile din centrele de plasament și rezidențiale	152
5.2.7. Orientarea sexuală în serviciul de protecție a copilului	155

Capitolul 6

Impactul social al ieșirii din îngrijire în România.....	157
6.1. O perspectivă asupra tinerilor ieșiți din îngrijire	158
6.2. O perspectivă asupra ieșirii din îngrijire din partea tinerilor.....	159
6.3. Contestații depuse de tineri ca urmare a încetării măsurii protecției speciale	163
6.4. Studiu de caz	164
6.4.1. Instituționalizarea și menținerea relațiilor cu familia biologică.....	166
6.4.2. Tranziția ieșirii din îngrijire la cele 7 DGASPC-uri unde au locuit subiecții	168
6.4.3. Abuzuri și violențe în centrele de plasament și rezidențiale	170
6.4.4. Medicația din copilărie	175
6.4.5. Viața în centrul de plasament și rezidențial	177
6.4.6. Programe/ ateliere pentru consolidarea deprinderilor de viață independentă	178

6.4.7. Părăsirea sistemului de protecție specială.....	179
6.4.8. Viața de după instituționalizare	181
6.4.9. Concluzii.....	182
Capitolul 7	
Concluzii și recomandări.....	185
Limitele cercetării	199
Etica cercetării.....	200
Bibliografie.....	201
Anexe	211
Anexa 1 – Chestionar – Tineri aflați cu măsura protecției speciale	211
Anexa 2 – Chestionar – Tinerii pentru care a încetat măsura protecției speciale	220
Anexa 3 – Grilă întrebări interviu	227
Anexa 4 – Grilă întrebări către DGASPC-uri cu privire la situația tinerilor cu dizabilități aflați sub măsura protecției speciale și măsurile de suport oferite acestora după ieșirea din îngrijire (transmis prin email direcțiilor pe 20.01.2020)	228
Anexa 5 – Grilă întrebări către DGASPC-uri cu privire la pregătirea tinerilor pentru ieșirea din îngrijire (transmis prin email direcțiilor pe 25.02.2019).....	230
Anexa 6 – Grilă întrebări către DGASPC-uri cu privire la pregătirea tinerilor pentru ieșirea din îngrijire (transmis prin email direcțiilor pe 27.12.2023).....	231
Anexa 7 – Grafică cercetare teren	232
Anexa 8 – Grilă de observație pentru comportamentul copiilor în timpul completării chestionarelor și intervenția specialiștilor.....	233
Anexa 9 – Imagini de la aplicarea chestionarului în centrele de plasament și rezidențiale.....	235

Capitolul I

1.1. Context istoric

Modul în care societatea s-a raportat la copiii s-a schimbat pe parcursul timpului, mai ales dacă avem în vedere că la început aceștia reprezentau un „bun” al familiei, care nu beneficia de foarte multe drepturi, putând fi chiar abandonați de părinții care nu îi puteau întreține, așa cum se întâmpla, de exemplu, în Grecia Antică sau Imperiul Roman. Cu toate acestea, deși fenomenul abandonului copiilor este documentat din cele mai vechi timpuri, modul de acordare a protecției copiilor a cunoscut diferite schimbări. Chiar și termenul abandon este un concept modern, așa cum arată Boswell³. În greaca veche și latină, termenul utilizat era „expus” (lat. *exposito*), însă nu avea o conotație negativă ca în zilele noastre, ci mai degrabă însemna că un copil abandonat era „pus la dispoziție”, „oferit”. În același timp, limbile engleză și franceză se referă la copiii abandonați într-o manieră care ține cont că aceștia puteau fi recuperați, respectiv „foundling” în engleză și „enfant trouvé” în franceză, ambii termeni însemnând „copil găsit”. De asemenea, Boswell face referire și la faptul că în limba franceză s-a făcut și distincția între tipurile de copii abandonați, respectiv „enfant trouvés” și ilegitiimi. Alți autori francezi⁴ utilizează termenul „enfant trouvé” pentru copiii ai căror părinți nu sunt cunoscuți și „enfant abandonné” pentru copiii ai căror părinți sunt cunoscuți, dar nu pot fi identificați. Același termen se regăsește și în România anilor 1831, având în vedere prevederile Regulamentelor Organice referitoare la „casa copiilor aflați”.

În romanul „*Oliver Twist*” (1838), Charles Dickens prezintă soarta copiilor orfani din Anglia secolului al XIX-lea, în timpul Revoluției Industriale, când aceștia fie munceau, fie ajungeau pe stradă sau ajungeau pe mâna unor persoane care îi îndemneau să comită infracțiuni pentru propriul câștig. În general, Revoluția industrială a dus la exploatarea pe scară largă a copiilor în fabrici și mine, dat fiind că sărăcia a obligat multe familii să își trimită copiii la muncă de la o vârstă fragedă, expunându-i la condiții periculoase și obositoare. Copiii lucrau ore

³ John Boswell, *The Kindness of Strangers - The Abandonment of Children in Western Europe from Late Antiquity to the Renaissance*, Pantheon Books, 1988, p. 24-26.

⁴ Bernard-Benoît Remade, *Des Hospices d'enfants trouvés en Europe, et principalement en France*, cf. J. Boswell op. cit.

îndelungate, îndeplinind adesea sarcini periculoase⁵ pentru sănătatea și dezvoltarea lor⁶. De asemenea, în lucrarea *Childhood and Child Labour in the British Industrial Revolution*, Humphries J. analizează și face conexiuni între exploatarea copiilor prin muncă încă de la vârste fragede de către adulții aparținători și veniturile în scădere ale familiilor. Exista o lipsă de oportunități de angajare, ceea ce nu le permitea adulților să mai facă față cheltuielilor casnice, având în vedere și că înainte de industrializare, copiii erau implicați în munci agricole. În plus, autoarea arată că munca copiilor era asociată cu gospodăriile monoparentale, orfanii și copiii aflați în mod oficial în îngrijirea autorităților parohiale.

Existau, desigur, și locuri în care copiii erau îngrijiți, precum Spitalul copiilor găsiți din Londra⁷, care le acorda copiilor șanse mai mari de supraviețuire, având în vedere că beneficiau de îngrijire (inclusiv medicală), educație și un loc în care să trăiască. Dar, condițiile de trai ale copiilor în perioada industrială au dus, în cele din urmă, la dezvoltarea unui sistem de reglementări, prin care viața și vocea acestora începea să capete o valoare mai mare. Astfel, industrializarea nu a însemnat doar o creștere în privința muncii copiilor, dar a fost și momentul în care aceasta a început să fie reglementată și să nu mai fie acceptată pe scară largă.

Trebuie menționat că Humphries a analizat și dacă au existat corelații între munca copiilor și altruismul parental, având în vedere relațiile dintre părinți și copii⁸. Inițial, părinții au fost denigrați pentru tratamentul la care erau supuși copiii, însă trebuie realizată o distincție între ceea ce era considerat crud și dăunător pentru copii la acel moment și care sunt practicile considerate în prezent ca fiind dăunătoare. Multe dintre practicile considerate adecvate la acel moment sunt acum privite cu reticență și chiar interzise prin lege, astfel că este important de făcut această analiză din perspectiva practicilor acceptate la nivel societal plasate într-o anumită epocă.

Revenind la subiectul muncii copiilor, în Anglia, mișcarea care urmărea abolirea exploatarei prin muncă a copiilor a început la mijlocul anilor 1800, iar în Franța, în perioada 1874-1892, s-au adoptat legi prin care se interzicea munca copiilor „de până la 13 ani”⁹ și prevedeau programe de muncă „redușe” pentru

⁵ Joseph M. Hawes, N. Ray Hiner, *A Cultural History of Childhood and Family in the Modern Age*, Volume 6, The Cultural Histories Series, Bloomsbury Academic, 2010.

⁶ J. Humphries, *Childhood and Child Labour in the British Industrial Revolution*, Cambridge University Press, 2011.

⁷ Claire Philips, *Child Abandonment in England, 1741–1834: The Case of the London Foundling Hospital*, *Genealogy* 2019, 3(3), 35; <https://doi.org/10.3390/genealogy3030035>, [consultat la data de 09.01.2023];

⁸ Idem, p. 32.

⁹ Gabriela Elena Petrescu, *Evoluția istorică a instituției protecției copilului în România*, p. 16.

adolescenți. Termenul „redușe” este pus în ghilimele având în vedere că societatea contemporană nu ar accepta ca un copil cu vârsta între 13 și 15 ani să muncească 10 ore pe zi, iar cei cu vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani 11 ore pe zi.

Cu toate acestea, secolul al XX-lea a fost cel în care s-au dezvoltat principalele reglementări internaționale prin care s-au recunoscut drepturile copilului¹⁰. Primul astfel de act a fost Declarația de la Geneva din 1924, redactată de fondatoarea Fondului Salvații Copiilor Londra¹¹. Prin această declarație, adoptată de Liga Națiunilor, se recunoșteau la nivel internațional următoarele drepturi ale copilului¹²:

1. Copilul trebuie să dispună de mijloacele necesare pentru dezvoltarea sa normală, atât din punct de vedere material, cât și spiritual;
2. Copilul flămând trebuie hrănit, copilul bolnav trebuie îngrijit, copilul înapoiat trebuie ajutat, copilul delincvent trebuie recuperat, iar orfanul și cel fără adăpost trebuie ocrotiți și ajutați;
3. Copilul trebuie să fie primul care primește ajutor în momente de dificultate;
4. Copilul trebuie să fie pus în situația de a-și câștiga existența și trebuie să fie protejat împotriva oricărei forme de exploatare;
5. Copilul trebuie să fie educat în conștiința că talentele sale trebuie să fie dedicate în slujba semenilor.

Liga Națiunilor sau, așa cum mai este denumită, Societatea Națiunilor s-a desființat în anul 1946, iar în locul acesteia s-a dezvoltat Organizația Națiunilor Unite (ONU), care a creat în anul înființării Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF), cu scopul de a oferi protecție copiilor din toată lumea. Ulterior, Adunarea Generală a ONU a adoptat primul document internațional care urmărea protecția drepturilor fundamentale, respectiv Declarația Universală a Drepturilor Omului. La articolul 25 alineatul (2) se prevede că „Mama și copilul au dreptul la ajutor și ocrotire deosebite. Toți copiii, fie că sunt născuți în cadrul căsătoriei sau în afara acesteia, se bucură de aceeași protecție socială.”¹³ Astfel, se recunoaște dreptul fiecărui copil de a beneficia de protecție și asistență specială, în contextul recunoașterii nevoilor oricărei persoane de a avea un nivel de trai care să îi asigure o stare de sănătate adecvată, bunăstare, în care sunt incluse aspecte precum: hrana, îmbrăcămintea, locuința și servicii sociale în cazul în care persoana respectivă ajunge în situația pierderii mijloacelor de subzistență¹⁴.

¹⁰ <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights>, [consultat la data de 07.07.2022].

¹¹ Ulterior Uniunea Internațională Salvați Copiilor.

¹² Declarația de la Geneva privind drepturile copilului.

¹³ Declarația universală a drepturilor omului, articolul 25, alin. (2).

¹⁴ Declarația universală a drepturilor omului, articolul 26 alin. (1).

Drepturile copilului s-au bucurat de atenție deosebită în anii următori. Astfel, în anul 1959, statele membre ONU au adoptat unanim Declarația cu privire la drepturile copilului, care a reprezentat piatra de temelie a Convenției cu privire la drepturile copilului adoptată patruzeci de ani mai târziu. Astfel, Declarația proclamă dreptul copilului de a avea o copilărie fericită și de a se bucura de drepturile sale fundamentale, bazate pe 10 principii: nediscriminare, protecție specială pentru o dezvoltare adecvată (fizică și psihică, morală, spirituală, socială), dreptul de a primi un nume și o naționalitate, de a se bucura de sistemul de asistență socială, de a beneficia de educație și îngrijire speciale în baza dizabilității, de a beneficia de dezvoltarea armonioasă a personalității, de a beneficia de educație, de a fi protejată de orice formă de neglijență, cruzime sau exploatare și de a beneficia de un mediu lipsit de practici discriminatorii. De asemenea, în textul declarației se menționează și că un copil nu ar trebui să fie despărțit de mama sa, dar și că societatea și statele au obligația de a furniza îngrijire specială copiilor fără familie sau lipsiți de mijloace de sprijin.

Se observă, așadar, că statele au început să pună mai mult accent pe dezvoltarea armonioasă a copiilor, în medii care să le asigure mijloace adecvate pentru aceasta, dar și pe acordarea de protecție suplimentară în anumite cazuri. De asemenea, Declarația cu privire la drepturile copilului aduce în discuție interesul superior al copilului, concept care se află și astăzi la baza instrumentelor internaționale în domeniu.

În completarea dezvoltării instrumentelor destinate protecției copilului de către ONU, Organizația Internațională a Muncii, a adoptat în anul 1973 Convenția 138 prin care se stabilea vârsta minimă de 18 ani pentru ocuparea forței de muncă în domenii periculoase pentru sănătatea, siguranța sau moralitatea unei persoane. Ulterior, în anul 1999, a fost adoptată Convenția privind cele mai grave forme de muncă ale copiilor, prin care statele au fost îndemnate să interzică și să elimine imediat orice formă de muncă care poate dăuna sănătății, siguranței sau moralității copiilor.

Anul 1989 a reprezentat, însă, anul cel mai important din punct de vedere al drepturilor copiilor, întrucât acesta a marcat adoptarea Convenției cu privire la drepturile copilului de către Organizația Națiunilor Unite. Cele 54 de articole (dintre care 12 se referă la modalitatea în care se aplică Convenția) acoperă o gamă largă de drepturi și principii care trebuie avute în vedere de toate statele care au adoptat documentul. Convenția cu privire la drepturile copilului reprezintă cel mai cuprinzător document în care se regăsesc drepturile copilului, iar aplicarea Convenției este monitorizată de Comitetul pentru drepturile copilului, care este organismul ONU instituit ca urmare a adoptării acesteia. Printre atribuțiile

Comitetului se numără și furnizarea de orientări suplimentare în ceea ce privește înțelegerea și aplicarea articolelor Convenției. De-a lungul timpului, acest comitet a elaborat 25 de comentarii generale cu privire la unele dintre articolele Convenției, cu scopul de a explica pe larg prevederile acestora și de a atrage atenția statelor cu privire la obligațiile pe care le au în temeiul Convenției. România se numără printre primele state care au ratificat acest instrument de drept internațional¹⁵.

De exemplu, Comitetul a elaborat Comentariul general nr. 14 (2013) privind dreptul copilului ca interesul superior al acestuia să prevaleze, adică articolul 3 alineatul (1) din Convenție, potrivit căruia „În toate acțiunile care privesc copiii, întreprinse de instituțiile de asistență socială publice sau private, de instanțele judecătorești, autoritățile administrative sau de organele legislative, interesele copilului vor prevala.”

În acest sens, cu referire la sintagma „[...] de instituțiile de asistență socială publice sau private, de instanțele judecătorești, autoritățile administrative sau de organele legislative”, Comitetul menționează că „Obligația statelor de a lua în considerare în mod corespunzător interesul superior al copilului este o obligație cuprinzătoare, care cuprinde toate instituțiile de asistență socială publice și private, instanțele judecătorești, autoritățile administrative și organele legislative, în măsura în care activitățile acestora implică sau privesc copiii¹⁶.” Mai mult, aceștia explică inclusiv că sintagma „instituții de asistență socială publice sau private” nu trebuie interpretată restrictiv.

Un alt Comentariu general de importanță majoră este cel privitor la dreptul copilului de a fi protejat împotriva oricăror forme de violență (Comentariul general nr. 13) referitor la articolul 19 al Convenției. Acesta furnizează definiția violenței, din care nu se exclud formele „nefizice și/sau neintenționate de vătămări”, explicând impactul violenței asupra copilului, reținând că aceasta are „[...] consecințe psihologice și emoționale (cum ar fi sentimentul de respingere și abandon, dificultăți de atașament, traume, teamă, anxietate, insecuritate și autostimă redusă); probleme de sănătate mintală (cum ar fi anxietate și tulburări depresive, halucinații, tulburări de memorie și tentative de suicid); și comportamente supuse riscurilor (precum abuz de substanțe interzise și sexualitate precoce) [...]”¹⁷.

¹⁵ România a ratificat Convenția în septembrie 1990.

¹⁶ Comentariul general nr. 14 (2013) privind dreptul copilului ca interesul superior al acestuia să prevaleze [articolul 3, alineatul 1], Comitetul pentru drepturile copilului, Traducere IER, <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2021/12/ONU-CRC-C-GC-14-RO.pdf>, pag 8, [consultat la data de 10.02.2023].

¹⁷ Comentariul general nr. 13 (2011), Comitetul pentru drepturile copilului, Traducere IER, pag. 7 punctul 15. (a).

Perspectiva psihologică este esențială, mai ales în contextul copiilor din sistemul de protecție, având în vedere trauma abandonului, motiv pentru care, Convenția cu privire la drepturile copilului și comentariile Comitetului reprezintă instrumente care trebuie să se afle la baza politicilor naționale, având în vedere caracterul cuprinzător al acestora.

1.2. Evoluția sistemului de protecție a copilului în România

Un sistem de protecție a copilului adecvat și adaptat nevoilor este esențial pentru a le asigura acestora o dezvoltare armonioasă. Pe parcursul timpului, în România, protecția copilului a suferit modificări substanțiale, la fel cum s-a întâmplat și la nivel internațional, însă fiecare regiune istorică a României s-a dezvoltat diferit. Având în vedere parcursul diferit al Moldovei, Țării Românești și Ardealului, sistemul de protecție a copilului a evoluat în funcție de influențele externe, însă se observă similitudini din perspectiva implicării bisericilor și mănăstirilor în ajutorarea copiilor rămași orfani. De asemenea, se poate constata că odată cu înfăptuirea României Mari, sistemul de asistență socială și, implicit, sistemul de protecție a copilului, se realizează urmând modelul din Ardeal, puternic influențat de Imperiul Austro-Ungar.

În România, la fel ca în majoritatea statelor europene¹⁸, de protecția copilului s-a îngrijit îndeosebi biserica¹⁹. De exemplu, Carol cel Mare²⁰ (742 – 814) a ordonat bisericilor și mănăstirilor să acorde o zecime din veniturile lor pentru a-i ajuta pe cei săraci, în același timp stabilind ca toți orfanii să fie înscriși în registre²¹. Și domnitorii români au înființat instituții cu caracter umanitar (de exemplu, „Cutia Milelor” înființată de Alexandru Ipsilanti), de acestea se ocupa tot biserica.²²

1.2.1. Ardeal, Moldova și Țara Românească

Literatura de specialitate din România nu oferă multe studii în domeniul legislației, programelor și politicilor în apărarea copiilor părăsiți de părinți care

¹⁸ John Boswell, *The Kindness of Strangers - The Abandonment of Children in Western Europe from Late Antiquity to the Renaissance*, Pantheon Books, 1988.

¹⁹ Charles A. Nelson, Nathan A. Fox, Charles H. Zeanah, *Romania's Abandoned Children: Deprivation, Brain Development, and the Struggle for Recovery*, Harvard University Press, 2014, p. 40.

²⁰ Rege al francilor din 768 până la moarte, fondator al Imperiului Carolingian.

²¹ G. Banu, *Tratat de medicină socială*, Volumul II, Casa Școalelor, 1944, p. 25.

²² Gabriela-Elena Petrescu, *Evoluția istorică a instituției protecției copilului în România*, editura Bibliotheca, Târgoviște, 2014, p. 58.

devin orfani. Cu toate acestea, o primă lucrare în care este abordată această temă a apărut în anul 1640, fiind vorba despre Pravila de la Govora, apărută în perioada domnitorului Matei Basarab. Documentul are caracter bisericesc, însă se vorbește despre ocrotirea copiilor găsiți și orfani²³. În lucrarea „Tratat de medicină socială”, Gheorghe Banu²⁴ prezintă evoluția asistenței sociale în România și se observă că principalele instituții care au apărut în acest sens în Principatele Române erau cele destinate persoanelor sărace sau care sufereau de dizabilități, menționând că în anul 1751 Domnița Bălașa a întemeiat o casă de ajutor pentru fete sărace și orfane. Amintită mai sus, „Cutia Milelor”, înființată în 1775, a reprezentat o instituție prin care se strângeau fonduri pentru persoanele care necesitau asistență socială, precum văduvele, orfanii, persoanele sărace sau cele cu dizabilități. De asemenea, în anul 1775 s-au pus bazele „Orfanotrofiilor”, instituție creată pentru întreținerea și creșterea copiilor orfani, care a continuat să se dezvolte și în secolul al XIX-lea, iar pentru a crește veniturile acestei instituții s-au pus bazele „Eforiei caselor făcătoare de bine”. Deși existau astfel de așezăminte, se poate remarca că acestea nu erau reglementate unitar, deși rolul lor era preponderent același, de a acorda asistență grupurilor vulnerabile. În anul 1798, la București, s-a înființat institutul Manea Brutaru, care avea o capacitate maximă de 80 de copii abandonați²⁵.

Sistemul de protecție s-a dezvoltat ulterior, odată cu adoptarea Regulamentelor Organice²⁶ (1831-1832), care au reprezentat primul instrument prin care s-au adus reglementări mai clare și unitare în domeniul protecției sociale. În acest sens, Regulamentul Organic din Moldova conține prevederi cu privire la „Casa copiilor aflați”, din subordinea unei epitropii, care se ocupa și de „Casa milelor”. Se arată că orice copil primit de epitropie era consultat de medicul cvartalului în care fusese găsit, iar, în cazul în care era necesar, primea îngrijirile necesare. Copii ajungeau la „mance”²⁷ (doici) până la vârsta de 10 ani, când se considera că aceștia pot să își asigure traiul independent. De asemenea, există prevederi cu privire la îndatoririle

²³ Comandor Eugen Botez (Jean Bart), *Asistență Socială 1920 – 1930*, extras din lucrarea *Zece ani de Politică Socială în România*, Ministerul Muncii.

²⁴ G. Banu, *Tratat de medicină socială*, Volumul II, Casa Școalelor, 1944, p. 33-37.

²⁵ G. Banu, *Mari probleme de medicină socială*, București, 1938, p. 143.

²⁶ Regulamentul organic a fost prima lege cu caracter constituțional în Țara Românească și Moldova. A fost promulgat în 1831-1832 în timpul ocupațiunii rusești, fiind în vigoare până în 1857. <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=1&prn=1>, <https://dexonline.ro/definitie/regulament%20organic/815576> [consultat la data de 10.10.2023].

²⁷ Din rusă, *mamka*;